

*М. А. Міненко,
д. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту
Київського національного торговельно-економічного університету*

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТОВАРИСТВ НІМЕЧЧИНИ

*М. Minenko,
Doctor of Economics, associate professor, prof. of Department of Management
of Kyiv National University of Trade and Economics*

LEGISLATIVE AND REGULATORY CONDITIONS FOR THE FUNCTIONING OF GERMAN COMPANIES

У статті проведено дослідження історичних аспектів формування законодавчо-нормативного поля кооперативного руху європейських країн і, зокрема, Німеччини. Зазначено, що саме німецький підхід до правового регулювання процесу об'єднання фізичних та/або юридичних осіб у товариства став базисом для розвитку цих інституцій в Європі та світі. Зважаючи на це, розглянуто досвід Німеччини щодо законодавчо-нормативних умов регламентації узаконення діяльності товариств і налагодження процесу їх ефективного функціонування.

This article presents the study of the historical aspects of the formation of the legal and regulatory areas of the cooperative movement of European countries, particularly Germany. Indicated that the German approach to legal regulation of association of individuals and /or entities in society was the basis for the development of these institutions in Europe and all over the World. The German experience in legal and regulatory environment of regulation of legalization of societies and adjustment the process for their effective functioning are considered.

Ключові слова: товариства Німеччини, законодавчо-нормативні умови функціонування, кооперативний рух європейських країн, німецький досвід правового регулювання, регламентація узаконення діяльності товариств.

Key words: the Societies of Germany, legislative and regulatory conditions of operation, the cooperative movement of European countries, the German experience of legal regulation, regulation of legalization of companies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Щоб мати достатньо повну уяву про еволюцію становлення кооперативного руху Німеччини потрібно ознайомитися зі змістовною частиною правових і організаційних його особливостей. Доцільно також дати об'єктивну оцінку тим факторам, що сформувалися під впливом особливостей функціонування товариств провідних європейських країн і сприяли появі кооперативного законодавства Німеччини й забезпечили достатньо прогнозовану та ефективну регламентацію зі створення й налагодження діяльності такого виду об'єднань на перспективу, включаючи сьогодення. Разом із тим, бажано отримати відповідь на питання: що саме сприяє німецьким кооператорам тривалий час утримувати передові позиції на європейському і світовому ринку?

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі розвитку кооперативних товариств Німеччини приділили достатньо уваги відомі науковці такі, як М.І. Туган-Барановський, А.В. Ткач, М.Ф. Шкляр, А.І. Крашенінніков, А.П. Макаренко, С.Б. Коваленко, З.Н. Козенко та інші. У свою чергу, вітчизняні науковці та практики П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко, В.М. Скупий, М.І. Малік, Ю.Я. Лузан, В.П. Ситник, С.М. Кваша, І.Ф. Томич, М.В. Гладій, Р.Я. Корінець, С.О. Юшин провели ґрунтовне дослідження процесів становлення представницьких об'єднань Канади, Данії, Франції, Італії, Австрії, Великобританії, Польщі. При цьому особливості законодавчо-нормативних умов функціонування товариств Німеччини не було розглянуто.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Проаналізувавши різноманітні узагальнені варіанти визначення терміну "кооператив", законодавчо історичні підходи до забезпечення ефективності їх функціонування і суспільного визнання, а також головні умови створення й діяльності, ми зможемо обґрунтувати соціально-економічну та громадську сутність і потребу таких інституцій. Крім того, це дасть можливість комплексно оцінити досвід країни, яка є одним із лідерів світової економіки і максимально системно й стандартизовано використати його для побудови фахового інституційно спроможного соціально відповідального середовища в аграрно-промисловій сфері та торговому секторі економіки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сутність будь-якого кооперативу визначається на основі Декларації "Про кооперативну ідентичність", що була прийнята на тридцять першому Конгресі Міжнародного кооперативного альянсу (International Co-operative Alliance) в 1995 році у м. Манчестер. Відповідно до цього документу, "кооперативи" — це автономні асоціації осіб, які добровільно об'єдналися з метою задоволення спільних економічних, соціальних і культурних потреб та для реалізації прагнень за допомогою спільної власності і демократично контрольованого підприємства [2].

У зв'язку з тим, що Міжнародний кооперативний альянс є недержавною міжнародною організацією та об'єднує національні, регіональні союзи і федерації кооперативів, серед яких головним чином споживчі, кредитні й сільськогосподарські, які представляють кооперативний рух усього світу, це визначення можна використовувати, як узагальнююче для її учасників. Тобто його зміст може характеризувати сутність інституцій, які входять до складу 248 кооперативних федерацій і організацій із 92 країн світу, що представляють інтереси більш ніж 700 мільйонів чоловік.

Разом із тим, кооперативний досвід країн Європейського Союзу, в яких товариства показали високу ефективність не тільки як підприємства асоціативного типу, але і як організації, що виконують важливу соціально-економічну задачу в частині подолання злиденності, створення повної й продуктивної зайнятості та поглиблення соціальної одноманітності суспільства, потребує більш соціально спрямованого трактування цього терміну. Саме тому спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка займається питаннями регулювання трудових відносин, Міжнародна організація праці (International labor organization), сформулювала своє визначення первинній ланці громадських професійних і галузевих формувань. Міжнародна організація праці вважає, що кооператив — це самостійна асоціація громадян, які об'єдналися на добровільній основі для задоволення своїх загальних економічних, соціальних і культурних потреб й прагнень через спільне володіння підприємством, що контролюється на основі демократичних принципів [11].

Враховуючи думку організації, учасниками якої є більш ніж 183 держави світу, Міжнародний кооперативний альянс під цим кутом зору, розглядає в якості кооперативу всіляке товариство, що створює будь-яке промислове або торгівельне підприємство, метою якого являється покращення економічного і соціального становлення своїх членів, які у своїй діяльності дотримуються принципів, визначених рішенням Конгресу:

- добровільне і відкрите членство;
- демократичний членський контроль;

- економічна участь членів;
- автономія і незалежність;
- освіта, підвищення кваліфікації, інформація;
- співробітництво між кооперативами;
- турбота про громаду [6].

Таке трактування спонукає до необхідності розуміння, що кооператив, як первинна громадська інституція, має виконувати важливі соціальні функції, а також підтверджує їх історичну роль щодо задоволення матеріальних і культурних очікувань своїх учасників.

При цьому варто зазначити, що сучасне визначення терміну "кооператив" прямо пов'язане з процесом становлення кооперативного законодавства країн Європейського Союзу протягом дев'ятнадцятого і двадцятого століття. Виникнення і розвиток товариств у багатьох державах із самого початку мало в основі не спеціальне, а загальне правове підґрунтя того суспільства, у рамках якого воно зароджувалося. У подальшому в різних країнах кооперативи отримували легальне визнання за рахунок прийняття спеціального законодавства, що забезпечувало дотримання інтересів як самих кооперативів, так і державних інституцій та суспільства в цілому.

Залежно від того, в який момент кооперативний рух почав регулюватися окремим кооперативним законодавством, Міжнародна організація праці виділяє дві групи країн:

- країни, в яких кооперативний рух виник до прийняття спеціального закону про кооперативи;
- країни, що знаходяться у тих самих умовах, в яких не було проведено кодифікацію кооперативного законодавства, разом із тим, були прийняті законодавчі акти щодо окремих видів кооперативів, або законодавчі акти щодо кооперативів в окремих суб'єктах федерації чи конфедерації [3].

Із досліджень Міжнародної організації праці робимо висновок, що першою країною, яка заклала основи для кодифікації кооперативного законодавства, була Великобританія. Так, в Англії кооперативи засновувалися на основі "Закону про товариства взаємодопомоги", який в 1852 році було прийнято заміну "Закону про промислові товариства і товариства взаємного страхування". Міжнародна організація праці визнала вищезазначений правовий акт першим законом про кооперативи, що вступив у дію через 8 років після започаткування цього руху. Це важливе джерело громадянського і кооперативного права, зі змінами і доповненнями від 02 червня 1965 року, діє і сьогодні, регулюючи діяльність кооперативів Об'єднаного Королівства [1].

Наступною країною, що законодавчо намагалася регламентувати діяльність кооперативів, була Португалія. Її закон 1867 року перевів у правову площину дев'ятирічний досвід функціонування первинних громадських інституцій. У цей же період у Франції закон "Про товариства з об'єднаним капіталом" ("Закон про акціонерні товариства") мав окремий розділ, присвячений кооперативам. Слідом за перерахованими країнами, в 1868 році, узаконила існування кооперативів Іспанія [5].

Попри це, самим важливим законом того часу, що вплинуло на подальший розвиток кооперативного руху Європи і світу, на думку професора Г. Мункера, став правовий акт німецьких ідеологів інтеграції [1]. Зупинимось на цьому більш детально.

Аналіз розвитку кооперативного руху Німеччини від періоду Г. Шульце-Делітча, Ф. Райффайзена і В. Хааза до сьогодні показав, що цей процес умовно можна представити певними етапами. На першому етапі відбувалося зародження різнофункціональних товариств, їх апробація, адаптування до умов соціально-економічного середовища, внесення необхідних коригуючих дій з метою забезпечення ефек-

тивності функціонування. Фактично на цьому етапі, еволюційним шляхом проводилося формування первинної інституції, яка мала бути основою для побудови горизонтально-вертикальної місцевої, регіональної і національної (федеральної) громадської ієрархії професійних і галузевих об'єднань Німеччини. Паралельно у цей період ідеологи інтеграційного процесу робили теоретико-методологічне обґрунтування необхідності започаткування таких інституцій, визначали їх можливий вплив на соціальні й економічні показники розвитку держави, дискутували щодо принципів кооперативного будівництва й про значення та роль союзних об'єднань і кооперативних банків. Тобто це був етап спроб, набування досвіду, виправлення помилок і перших позитивних здобутків.

Крім того, на цьому етапі становлення кооперативного руху відбувався законотворчий процес щодо регламентації діяльності новостворених інституцій. У 1863 році Г. Шульце-Делітч, будучи членом вищого законодавчого органу Пруссії, вніс до ландтагу свій проект закону про кооперативні організації. Тільки 24 березня (в окремих джерелах 27 березня) 1867 року цей закон було затверджено в достатньо урізаному і зміненому вигляді. Попри це законодавчий акт концептуально відповідав ідеям його розробника і вперше трактував правове становище кооперативів.

04 липня 1868 року у Вюртемберзі було проголошено федеральний закон Північної Німеччини "Про торгово-промислові кооперативи", який визнав кооператив самостійною юридичною особою. За даними окремих джерел, цей правовий акт називають "Законом Північно-Німецького союзу про торгово-промислові кооперативи" і вважають доопрацьованим на основі закону Г. Шульце-Делітча від 1867 року. В розвиток цього нормативного документу, знову ж таки у Вюртемберзі, 01 січня 1871 року було введено у дію нову редакцію закону про кооперативи. Саме цей законодавчий акт став вирішальним кроком у суспільному визнанні кооперативного руху і підпорядкував кредитні й споживчі товариства дії приватного права, що, як зазначає професор Г. Мункнер, "дозволяє визнавати його першим органічним законом, який спеціально присвячений регулюванню діяльності кооперативів" [1]. Разом із тим, на думку М.І. Туган-Барановського, "...німецький кооперативний закон 1868 року забороняв створювати союзні кооперативи" [13, с. 247]. Це було одним із головних недоліків німецької законодавчої ініціативи на етапі зародження кооперативного руху.

Можна припустити, що другий етап становлення громадських формувань Німеччини розпочався з моменту прийняття закону 1871 року, коли кооперативна ідея почала давати свої перші позитивні результати у вигляді наростаючого кооперативного руху. Саме у цей період у діяльність товариств і їх об'єднань почала активно вмішуватися держава, намагаючись правовими нормами й адміністративним впливом поставити під свій контроль активність цього процесу. Тому поява законодавчого акту, який регламентуватиме діяльність формувань і механізм їх організації, — було прогнозованою подією.

У квітні 1881 року Г. Шульце-Делітч, який не був задоволений змістом правового документу 1867 року, вніс новий проект закону, що вже після його смерті, дякуючи у першу чергу зусиллям В. Хааза, було прийнято 01 травня 1889 року під назвою "Імперський закон про промислові і господарчі товариства" (Закон про торгово-промислові кооперативи або Закон про товариства) [4]. Цей закон вступив у дію 01 жовтня 1889 року. Нова редакція законодавчого акту передбачала:

— можливість створення кооперативів з обмеженою відповідальністю;

— обов'язкову ревізію діяльності кооперативів з боку муніципальних органів (у подальшому ревізійними комісіями союзів);

— обов'язковість пайових внесків для членів кооперативу;

— дозвіл і процедуру створення союзів кооперативів й центральних кооперативних органів.

Разом із тим, відповідно до змісту закону 1889 року і його модифікованого варіанту від 1896 року, споживчим й кредитним кооперативам заборонявся продаж товарів та видача кредитів не членам кооперативу [4]. У цьому зв'язку можна стверджувати, що з прийняттям чергової редакції закону відбулися певні демократичні й позитивні соціально-економічні зміни, які забезпечили подальший розвиток системи товариств Німеччини. Існуючі обмеження залишалися спадщиною від окремих засновників кооперативного руху і намаганнями держави — адміністративним шляхом пригальмувати демократичність розвитку громадських інституцій. Ще одним стримуючим фактором прогресивного розвитку громадських формувань Німеччини стали події початку і середини двадцятого століття. Попри всі негаразди, починаючи з 1945 року кооперативний рух Німеччини, маючи сильний фаховий інституційно-спроможний соціально відповідальний фундамент, продовжив свій еволюційний розвиток.

Саме тому, можна припустити, що починаючи з моменту прийняття в 1889 році "Імперського закону про промислові і господарчі товариства" розпочався третій етап їх розвитку. Цей період характеризується масовим кооперативним рухом, що повною мірою набув своїх звичайних, організаційних рис: самоорганізованості, самоврядності, самостійності. Крім того, починаючи з 70-х років двадцятого століття, коли в 1974 році було прийнято нову, адаптовану до сучасних умов ринку і потреб розвитку суспільства редакцію закону, громадські інституції Німеччини почали все більше впливати на державну політику і законотворчий процес. Також посилювали їх вплив на європейські й міжнародні структури.

Враховуючи проведений аналіз історичних етапів законодавчого становлення промислових і господарчих товариств через процедуру змістовних перетворень національних нормативних актів, варто відмітити, що у Німеччині відсутнє спеціальне правове регулювання сільськогосподарської кредитної кооперації. Законодавчо визначено тільки загальне поняття кооперативу, під яке підпадають і кредитні кооперативи. Так, Законом Німеччини від 01 травня 1889 року ("Закон про товариства") встановлено, що кооператив — це товариство з необмеженим числом учасників, ціллю якого є сприяння в отриманні прибутку або ведення господарства його членами через процедуру спільного господарюючого підприємства [7]. Фактично, цією нормою всім кооперативам на території держави надано уніфікований правовий статус [14]. Як уже зазначалося, останні зміни до цього закону було внесено 01 січня 1974 року, що дає можливість констатувати: у Німеччині існує стабільне законодавче поле, яке сприяє достатньо прогнозовано проводити роботу громадським професійним і галузевим об'єднанням. Крім того, кожне товариство регламентує свою діяльність персоніфіковано-затвердженим статутом. У межах автономної статутної діяльності будь-яке товариство, шляхом прийняття рішень на загальних зборах, може корегувати напрями своєї роботи. Єдиною вимогою, при цьому, є відповідність нормам діючого законодавства щодо функціонування товариств на території Німеччини.

Проте варто зазначити, що згідно з нормами "закону про товариства" професійні й мисливські то-

вариства за специфічними ознаками не повністю відповідають змісту товариства. Ці два види товариств є публічно-правовими корпораціями, на які розповсюджуються інші регламентуючі правила. Особливо це стосується добровільності вступу до таких об'єднань. Поряд з розглянутими видами товариств існують й інші, до яких відносяться "малі товариства машин". Їх досить часто відносять до так званих "товариств ВГВ", тобто до формувань з частковими правами власності (наприклад, на машини).

Попри все, надзвичайно ефективними з точки зору фаховості й інституційності є вимоги щодо регламентації узаконення діяльності товариств. Так, "Законом про товариства" визначено норму, відповідно якої всі діючі об'єднання, що пройшли процедуру реєстрації, на своєму логотипі повинні мати позначку "зареєстроване товариство" або "e.g." [14]. Розглянемо більш детально процес державної легалізації товариств.

У Німеччині законодавчо визначено певний перелік послідовних етапів щодо створення і реєстрації товариств. На першому етапі відбувається скликання загальних зборів, які затверджують регламентуючі документи. Одним із головних документів є статут товариства.

Другий етап передбачає подання засновницьких документів товариства, а саме: статуту, заяви про реєстрацію, списку дійсних членів-засновників, протоколу перших загальних зборів, висновку аудиторського союзу про вступ до цієї інституції даного об'єднання, в органи державної реєстрації. У Німеччині такою установою визначено суд.

На третьому етапі проходить правова експертиза поданих документів, за підсумками якої відбувається реєстрація (або повернення документів) товариства і внесення відповідного запису про реєстрацію суб'єкта у відповідний реєстр. Саме з цього моменту настає право суб'єктності об'єднання. Закінчується процедура державної реєстрації повідомленням товариства про факт реєстрації.

Відповідно до норм законодавства членами кооперативних об'єднань Німеччини можуть бути працівники, службовці, чиновники, фермери, пенсіонери. На сьогоднішній день кожен п'ятий німець є членом кооперативу або знаходиться у будь-яких господарських відносинах з кооперативом. Разом із тим, активними учасниками товариств є юридичні особи, що дозволяє значно розширити напрями, перелік і якість різноманітних послуг.

По суті, протягом дев'ятнадцятого — двадцятого століття відбулося становлення законодавчого поля кооперативного руху Німеччини. Напрацювання головних ідеологів інтеграції Г. Шульце-Делітча, Ф. Райффайзена, В. Хааза знайшли своє втілення в законодавчих актах, які трансформувались у сьогодення, достатньо ефективно регламентують діяльність сучасних товариств. Головними показниками цього процесу є стабільність, прозорість, збалансованість інтересів всіх заінтересованих сторін і сприйнятність безпосередніми учасниками. Це пояснює стійкість функціонуючої горизонтально-вертикальної ієрархії об'єднань аграрно-промислової сфери і торгового сектору економіки Німеччини, її адаптованість до можливих змін факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища, а також до форсмажорних обставин.

Крім розглянутих законів, що визначають змістовно правову сутність процесу функціонування первинних громадських інституцій, заслуговують на увагу документи, що врегульовують внутрішні питання діяльності і взаємодії безпосередніх учасників товариств. Саме такі організаційно-нормуючі документи створюють основу для залучення нових учасників,

спонукають бажання кожного бути активним членом кооперативу, сприяють баченню своєї персоніфікованої перспективи у колективній організації і стратегічно зрозумілого розвитку суб'єкта господарювання. Таким основним документом для німецьких кооператорів є статут.

Як правило, структурно, статут має дванадцять розділів, які характеризують конкретні правові, організаційні, управлінські й фінансові сторони діяльності об'єднання, а саме: форма і місце розташування товариства; умови участі й звільнення учасників; правові відносини товариства та його членів; представництво і введення справ; керівні органи формування; умови формування, права і обов'язки ради товариства; інформування громадськості про діяльність товариства; ресурси товариства; його звітність; умови розпуску і ліквідації; членство в товариському союзі, як вищеоб'єднуючій організації; заключні й перехідні положення [12].

Статут, як регламентуючий документ, системно і прозоро визначає сутність механізму управління та правила поведінки учасників об'єднання першого ієрархічного рівня. Такий досить фаховий та інституційно виважений підхід щодо організації роботи товариства сприяє досягненню високих економічних показників, соціальної стабільності, забезпеченню вимог продовольчої безпеки і сталого розвитку аграрно-промислової сфери Німеччини. Формування економічно і організаційно стабільного первинного товариства є запорукою побудови ефективного системи об'єднань на регіональному та національному (федеральному) рівні. Як результат, сільськогосподарські виробники, переробники і харчовики Німеччини займають лідируючі позиції на національному, європейському і світовому ринку.

Варто також зазначити, що крім розглянутої структури статуту первинного товариства одним із важливих правових аспектів інституту членства в об'єднанні є нормування мінімальної кількості членів товариства. Кооперативні закони Фінляндії, Швеції, Італії, Японії мають таку вимогу. Так, у Фінляндії та Швеції мінімальне число фізичних осіб — 5 чоловік, в Італії — 9, а в Японії — 15. Не винятком слугує законодавство Німеччини. Законом 1889 року встановлено, що мінімальна чисельність при створенні кооперативу має становити 7 осіб. Кількість юридичних учасників обмежена числом 3 особи [8, 9, 10].

Максимальна чисельність членів товариства Німеччини не обмежена, але залежить від кількості громадян, які проживають або займаються сільським господарством у межах території дії кооперативу. Особливо це стосується формувань, що працюють за принципами Ф. Райффайзена.

Для повноти оцінки механізму функціонування первинних товариств, що являються інструментом побудови фахового інституційно спроможного соціально відповідального середовища Німеччини, доцільно узагальнити розглянуту змістовну сутність головних керуючих елементів цього процесу. Так, система управління товариств фактично представлена вищим колективним, виконавчим і контролюючим органом.

Вищим колективним органом управління можуть бути загальні збори пайовиків або загальні збори членів чи збори їх представників (якщо чисельність учасників кооперативу перевищує три тисячі). Усі повноваження вищого органу можна об'єднати у дві групи, залежно від того які рішення приймаються. Простою більшістю голосів приймаються рішення з формування органів управління, розподілу прибутків і збитків, затвердження балансу, а також відсотків по кредитах та вкладам. Кваліфікованою більшістю приймаються

рішення щодо змін статуту, переорієнтації сфери діяльності, реорганізації або ліквідації товариства, виключення із членів кооперативу, обмеження права учасника на майно об'єднання. У Німеччині кваліфіковано більшістю голосів вважається п'ятдесят відсотків і один голос від загальної чисельності членів товариства.

Виконавчим органом є правління. Правління формується загальними зборами. Законодавство різних країн визначає свої вимоги до його чисельного складу. У Франції й Швеції виконавчий орган складається мінімум із 3 осіб, в Японії — 5, а в Німеччині — 2. Термін виконання повноважень коливається від 2 до 4 років. До компетенції виконавчого органу товариства, як правило, відносяться представницькі функції, управління поточною діяльністю, складання звітних документів і проектів розподілу прибутку [8, 9, 10].

Контролюючим органом товариств Німеччини визначено наглядову раду. Формується ця інституція загальними зборами. Кількість її членів в основному становить 3 особи, які виконують свої обов'язки на безоплатній основі. Вони відслідковують діяльність виконавчого органу, вносять пропозиції щодо покращення роботи кооперативу, мають право ініціативи скликання позачергових надзвичайних загальних зборів. Розглянута структура управління товариств забезпечує прозорий і демократичний контроль за діяльністю керівних органів зі сторони учасників формування, є достатньо гнучкою, ефективною і адаптованою до вимог сьогодення.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи проаналізоване можна констатувати: регламентуючі документи, що покладено в основу створення і діяльності первинних товариств Німеччини, пройшли достатньо тривалий, за історичними мірками, шлях апробації й адаптації. Результатом таких кроків є усталені керівні документи, у тому числі законодавчо прийняті, що дають можливість зрозуміло, прозоро і ефективно вибудувати стосунки суб'єктів господарювання зі всіма заінтересованими сторонами і цілеспрямовано проводити свою роботу. Саме це сприяє німецьким кооператорам утримувати передові позиції на європейському і світовому ринку.

Література:

1. Munkner H. Nueve lecciones de Derecho Cooperative Fundacion / H. Munkner. — F. Ebert. — Marburgo, 2001. — Op. cit. — P. 17.
2. Statement on the Co-operative Identity. International Co-operative Alliance. [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.ica.coop/coop/principles.html>
3. Verdier R. Cronologia Cooperativa. Informaciones Cooperativas de OIT. Complemento No. 2. — Ginebra. — 1973. — P. 58—87.
4. Браудо А. Германский имперский закон о товариществах от 1 мая 1889. — [б.и.]. — СПб, 1891. — 51 с.
5. Быстров Г. Е. Совершенствование кооперативного законодательства международный и российский правовой опыт / Г.Е. Быстров. — Онлайн библиотека "Наука и философия" [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://tomb-raider6.narod.ru/lib/aa/aktualnye_problemy_pravovogo_regu/bystrov_g.e._sovershenstvovanie_k.html
6. Гелей С.Д., Пастушенко Р.Я. Теорія та історія кооперації: підручник. — К.: Знання, 2006. — 513 с.
7. Кооперативы в ФРГ / [б.а.]. — М.: Правовые аспекты, 1993. — С. 15.
8. Маркарьянц С.Б. Этапы развития кооперативного движения в Японии // Кооперация. Место и

роль в экономической истории. — М.: ИНИОН, 1990. — С. 161—175.

9. Мартынов В.Д. Фермерская кооперация. — М.: Знание, 1990. — 62 с.

10. Овсянникова А. В. Кредитные союзы. Теория и практика. Опыт Ирландии / [под ред. А. В. Овсянниковой]. — М.: ПИК ВИНТИ, 2000. — С. 124.

11. Рекомендации Международной организации труда № 193 от 20 июня 2002 г. "О содействии развитию кооперативов" [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_80095.html

12. Статут товариства Вестфалії // Ресурс автора.

13. Туган-Барановський М.І. Соціальні основи кооперації / М.І. Туган-Барановський. — М.: Економіка, 1989. — С. 285—289, 291, 292, 298—299.

14. Шилова Н.П. Организационно-правовые основы сельскохозяйственной кредитной кооперации в зарубежных странах / Н.П. Шилова // Труды филиала МГЮА в г. Вологде. — 2004. — Вып. 1. — С. 141—164.

References:

1. Munkner, H. (2001), Nueve lecciones de Derecho Cooperative Fundacion, Marburgo, Germany.
2. The official site of International Co-operative Alliance (1995) "Statement on the Co-operative Identity", available at: <http://www.ica.coop/coop/principles.html> (Accessed 4 September 2013).
3. Verdier, R. (1973), "Cronologia Cooperativa. Informaciones Cooperativas de OIT", Complemento, vol. 2, Ginebra, pp. 58—87.
4. Braudo, A. (1891), Germanskij imperskij zakon o tovarishhestvah ot 1 maja 1889 [German imperial law on partnerships from 1 May 1889], Saint Petersburg, Russia.
5. Bystrov, G. E. (2010), "Improving co-operative legislation and Russia's international legal experience", Onlajn biblioteka "Nauka i filosofija", available at: http://tomb-raider6.narod.ru/lib/aa/aktualnye_problemy_pravovogo_regu/bystrov_g.e._sovershenstvovanie_k.html (Accessed 15 October 2013).
6. Helej, S.D. and Pastushenko, R.Y. (2006), Teoriia ta istoriia kooperatsii: Pidruchnyk [Theory and History of Cooperation: Tutorial], Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. (1993) Kooperativy v FRG [Cooperatives in BRD], Pravovye aspekty, Moscow, Russia.
8. Makar'jan, S. B. (1990), Jetapy razvitija kooperativnogo dvizhenija v Japonii [Stages of development of the cooperative movement in Japan], INION, Moscow, Russia.
9. Martynov, V. D. (1990), Fermerskaja kooperacija [Farmer cooperation], Znanie, Moscow, Russia.
10. Ovsjannikova, A. V. (2000), Kreditnye sojuzy. Teoriya i praktika. Opyt Irlandii [Credit unions. Theory and Practice. Irish experience], PİK VINITI, Moscow, Russia.
11. The official site of the legal business support (2002) "Recommendations of the International Labor Organization number 193 of 20 June 2002 "On promoting the development of cooperatives", available at: http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_80095.html (Accessed 7 November 2013).
12. Charter companies Westphalia / Resource of author.
13. Tugan-Baranovs'kyj, M. I. (1989), Sotsial'ni osnovy kooperatsii [Social basis of cooperation], Ekonomika, Moscow, Russia.
14. Shilova, N. P. (2004), "Institutional framework of agricultural credit cooperatives in foreign countries", Trudy filiala MGJuA v g. Vologde, vol. 1, pp. 141—164.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2013 р.